

HANS CASTORP LEVELE

Az arcod lassan szilánkokra omlik,
széttört fényfolt egy pohár víz színén,
mint hibás tetoválás, elmosódik
az érintésed. Tavalý volt? Idén?
A kis ugrás a lázgörbén mikor volt?
Hol vesztettem el azt a régi sorsot,
hogý a megtörtént történet gyötörjön,
ne a kitalált, aztán tollba mondott?

A fikció egyszerre kórház, börtön,
egyszerre véd, egyszerre fogva tart.
Beteg vagyok, vagy büntetésem töltöm?
A kint s a bent egyszerre fojtogat.
Már a vonásaidat köhögöm föl,
míg kúszik bennem, kúszik a higany,
a meg nem élt, csak vágyott örömöktől
lázasodom én is, mint annyian.

Torkomon felszalad a keserűség,
ezüst szalag a hőmérő falán,
és nem borul rám más, csak a felhős ég,
mely most a lemenő naptól talán
vöröses fényben izzik, mint a katlan,
de végtelen és áthatolhatatlan,
mint szeretkezés után a magány.

Lator László

LÁZAS IRAMBAN

In memoriam Domokos Mátyás

Próbáltam, nem is egyszer, leírni Domokos Mátyás nekem hat évtizedes barátságunk első pillanatától kezdve olyan kedves eszejárását. Gondolkozása természetrajzát, módját, technikáját, dinamikáját. Azt, ahogy valamit elmondott, megírt. Ha a leíró grammatikában otthonos nyelvész volnék, nagy kedvvel elemezném egy-egy hosszú mondata zegzugos szerkezetét, mert mintha az nem utólagos megformálása, hanem közvetlen és rögtönös leképezése volna tudata izgatott működésének. Ha beszélt, ha írt: mennyi fordulat, törés, közbevetés, kiegészítés, s közben micsoda iram! Egyszer-egyszer akár azt is hihetnénk, hogý kicsúszik kezéből a mondat, de mire a hosszú, bonyo-

lult szerkezet végére érünk, minden megvilágosul, helyére kerül, a hézagos, sokfelé tartó egész mértanian pontos rajzot, tiszta értelmet kínál. Találomra választottam, Sárközi Mártának szóló leveléből ezt a mondatot: „*De fontosabb, s valóban közügy, s a megélt múlt tapasztalatainak elfogulatlan – hogy ne mondjam, megértésre és igazságosságra törekvő – elemzése szempontjából – mert hát mit ér az igazság, írta emlékezetem szerint Pascal, a szív igazsága nélkül – még ma is közügy (volna): Illyés szerepe és magatartása.*” A nagy ívű, de szétdobott mondat közeiben, vesszők, zárójelek, gondolatjelek közt (jellemző írásjelei ezek) ezt-azt megvilágító magyarázatok. Hogy kitölti a választott teret! Más inkább tízmondatnyi folyamatos megfogalmazásban vetné papírra azt, amit ő, ideges biztonsággal, néhány sorba belezsúfol. Hadd húzzam alá a Pascal-idézetet. Akik ismerték, elhiszik nekem: egy pillanatig sem kereste, nem nyúlt aforizmagyűjtemény után. Nemcsak az vall rá, hogy a feje tele volt idéznivalóval. Hanem az, hogy amire éppen szüksége van, magától kigyullad mindig készenlétben levő szimultán emlékezetében. Akár észzéire, akár vallomásaira, emlékező írásaira, akár tékozló bőséggel ontott leveleire gondolok, az az érzésem, hogy legszövevényesebb közlendőit is hihetetlenül könnyen fogalmazta meg. „...*S mindez úgy kiömlött belőlem, hogy nem tartott tovább, mint amennyi idő alatt folyamatosan, jóformán gondolkodás nélkül legépeltem. Úgy látszik, lelkem mélyén készen volt ez bennem – valamire*” – írta Szász Imrének önéletrajzot, családtörténetet, korrajzot, politikát, filozófiát elegyítő, egész regényt ígérő levelében. Ebből is kitetszik, hogy lételeme volt az írás, és az volt, nemegyszer elmondta, kamaszkorától fogva az olvasás is. Tudom, hogyne tudnám, hogy, már nagy tekintélyű esszéista, író, gondolkodó korában, kérésre, noszogatásra, olykor kellenlül írt cikket, válaszolt körkérdésekre, de még akkor is, pár napnyi hátrálás, tévovázás után mindig elindult benne a már csakis önmagára, tárgyára figyelő belső készítés. Látványos példái ennek az állandó, kifejezésre-megfogalmazásra törő készenlétnek a hibátlan megformálás, az okos érvelés igényéből egy vonalnyit sem engedő levelei. Azt hiszem, szeretett levelezni, mindig, mindenkinek válaszolt, olyankor is, ha elég lett volna egy udvarias telefon is. Péter László közzétette valószínűleg utolsó, halála előtt néhány nappal postázott levelét. Milyen aggályos türelemmel, mindent gondosan meglátolva felelt az Illyés Gyula–József Attila viszonyt új tényekkel, dokumentumokkal árnyaló összeállítása (kezéhez álló, irodalomtörténet-értékű leleménye, teljesítménye volt ez az *in memoriam* műfaj) néhány filológiai aprósága kapcsán ezt-azt hiányoló Péter-írásra! Mintha csak az alkalomra várt volna, hogy becsavarja a papírt agyonhasznált írógépebe. Az imént idéztem a *Holmi* 2006. szeptemberi Domokos-emlékszámban olvasható, Szász Imrének címzett leveléből. Mi kellett hozzá, hogy ez a nagyszerű írás megszülessen? Egy akkorra, 1984-re már súlyát veszített, alig-alig ok, egy emberöltővel azelőtt elszenvedett sérelem. Az Eötvös Collegium igazgatójának a korhoz illően alattomos, veszélyes jelentése-feljelentése. Igaz: egy életre szóló bélyeg volt az a kollégiumból kizárt negyedéves egyetemistán. Szász Imre kiadásra váró regénye, a MÉNESI ÚT függelékébe szánta, és, lelkiismeretesen, kinek-kinek megmutatta a rá vonatkozó részleteket. Elküldte nekem is az engem illetőket. Dehogyan válaszoltam rá! Talán telefonon, talán előszóban, oda sem igen figyelve. Nem így Domokos Matyi. Mintha csak erre a jelképes pisztolycsattanásra várt volna (hiszen, mint írta, minden ott volt már benne készen), s máris rajtolt, hatalmas iramban, hosszú távon. Mert az igazát, és nem csak a magáét, mindegy, hogy tanulmányban vagy levélben, mindenáron meg kell védenie. Vagy idézzük emlékezetünkbe azt a Sárközi Mártának írott 1957-es keltezésű levelét! Ahogy egy éles vita után (a vita tárgya Illyés Gyula szerepe volt) a maga véleményét, most már írásban is, kifejti, ahogy helyzetét, sebzettségét magyarázza, magyarázza, ér-

telmezi a szorongató kis- és nagyvilágot is. Ha nem arról beszél is, ebből a vallomásból azt is kiolvashatjuk, miért várt még vagy két évtizedet, hogy anyagában is, terjedelmében is (mintha hirtelen szükségét érezte volna, hogy lázas sietséggel pótolja, amit kényszerűen elmulasztott) nagyszabású életművét, egy jó tucatnyi kötetben tettet öltő irodalomtörténeti és közírói naplóját (mert mindig olyan hevesen személyes, hogy annak is olvashatjuk) megcsinálja. Mert a kényszerek és tilalmak hálójában vergődve nem tudott írni. De, s ezt azért óvatosan teszem hozzá, lehetett benne, a kezdet kezdetén, valami természettől való bizonytalanság is. Valamikor, még a kollégiumban, biztatást, igazolást várva, megmutatta tudtommal egyetlen elbeszélését, egy esszéisztikus belső monológot. De a folytatás elmaradt, az ilyesféle irodalomnak akkor már sehol sem volt tere. De azt hiszem, lehetett benne valami kishitűség is. Ez a tulajdonsága, gondolom, belejátszhatott késedelmes pályakezdésébe is. Hanem amikor végre megjelent az UGYANARRÓL MÁSKÉPPEN, nem maradhatott benne semmi kétség. Jó volt látni, hogy egyre jobban megjön a kedve, napi gyakorlata lett az írás, s amikor lehetőséget kapott rá, az igazán kedve szerint való szerkesztői munka. De lehet még egy, talán alkati oka, hogy szakadatlanul, mondhatni, pihenés nélkül dolgozott. Megkockáztatom, hogy a tevékeny élet lelki épsége feltétele volt. 1957 körül volt a körülményekbe, a korszakba ágyazott sorsában egy, innen visszanézve, tulajdonképpen rövid, zaklatott, akár azt is mondhatnám: szakadékos korszaka. A Sárközi Mártára emlékező fájdalmasan szép írásában, ugyancsak egy Mártának írott levelében beszél erről a sokunk előtt elhallgatott (mert zárkózott, szemérmes természete volt) válságról. „*Megyek a Körúton, s egyszerre csak tisztán hallom, hogy valaki kétszer a nevemen szólít. Körülnézek, senki. Pedig biztos, hogy nem tévedtem, hiszen annyira süket vagyok már, hogyha én is meghalok valamit, akkor az biztosan nem képzelődés. Teljesen hülyén állok, sehol egy ismerős. Mégis hallucináció volt? Vagy Isten szólt? Vagy egy kurva? Vagy csak én szeretném nagyon, hogy megszólítson váratlanul az Isten vagy csak egy utcalány?... nem tudom... Mindez afféle lelki nyavalygásként hathat mindaddig, míg valami végérvényesen meg nem pecsételi. Remélem, hogy a sorsom nem az örüllés lesz, hanem a munka, melyben talán megválthatom magam.*” Vajon nincs-e ott életműve mögött ez a tudata mélyére merült, de onnan is, észrevétlenül is ható felismerés? Talán ezért idézte annyiszor József Attilát: „*A működésben van a nyugalom.*”

Józsa Márta

AMÍG A NAGYMAMI MEGKERÜL (I)

Részletek

*Nézem azt a kislányt, nem létezik már körülötte **sem tér, sem szoba**. Valamikor volt egy menedék, gondolat valamikor; később kiderült: tévesen. De ha nem gondolta volna, ma miből élne. Ez egy csava; de elemel.*

Nem tudjuk, mekkora egy személyes tér, mekkorát tartunk még vagy már annak. Az az én biztos nem tudom, még eddig nem sikerült megtalálnom. Voltak ugyan kísérletek arra, hogy tárgyakat, helyeket és főként érzéseket személyes térnek nevezzek ki, de

hogy tényleg annak tartsak vagy próbáljak tekinteni, talán a hányatottság tette, talán a lehetőség hiánya, de nem sikerült. A tárgyakkal is nehéz a dolog, nemigen ragaszodom hozzájuk. Szeretted a tárgyakat? És az állatokat? Én az embereket szeretem. Nincs mese, emberekkel képzelem el az életemet, nem tárgyakkal, és nem is állatokkal. Ennélfogva kevés tárgyra emlékszem, azokra is csak véletlenül, és talán nem véletlen, hogy azok is – véletlenként is, tárgyként is – jellegtelenelek.

Jellegtelenelek, mégis emlékezetesek, ha egyszer emlékszem.

A hűtőt, a lemezzátszós rádiót és a négy széket akkor vettük, amikor a szüleim elváltak. Már mint Anya apától. A négy selyembevonatú és támlás széket! Most már nem ihatja el apád a pénzt, nyugtázta Anya jelentősegteljesen, és kölcsönt vett fel. Munkahelyit. A lemezzátszós rádióhoz egy lemezt is adtak a boltban, egy darab Vivaldi-lemezt, a *Négy évszakot*, azt a lemezt szerintem több ezerszer hallottam. Nem volt más lemez otthon, én vettem volna, de nem tudtam, melyik a jó. Nekem mindig mondták, hogy ahhoz nem értek. Szerettem volna zenélni, leginkább egy gitárt szerettem volna, megmagyarázták, hogy fölösleges nekem az ilyesmi, úgys botfűlű vagyok, legyen inkább a lemezzátszó. A zongorát persze mondani sem mertem, úgys botfűlű vagyok, hát. Mint egy gonosz. Gonosz, mint az Éj Királynője a *Varázsfuvolából*. Meg fakezú, ez egyszer szent igaz, meg botlábú is, Pinokkió kispálya hozzám képest.

Apa íróasztala végül az enyém lett, méghozzá nem is a régi, az kint maradt az előszobában, azon volt a babaszobám, hanem az új lett az enyém, bár arra nem emlékszem, hogy mennyire volt az új, nem emlékszem, hogy mikor vettük. Hároméves koromra már jól emlékszem, tehát biztosan azelőtt vehettük az új íróasztalt. Apának vettük eredetileg, és amikor elmegyógyintézetbe (úgy is mondják: diliházba) került, akkor lett az enyém az új íróasztalunk. Teljesen az enyém lett, azon írtam a leckémet, az alá bújtam el játszani. Bizonyosan játszottam tehát valamikor, innen derül ki. Nagyon nehéz volt letörölni a politúrt, amikor kifolyt rá a vízfesték vize, pedig az sokszor megtörtént, mert fakezú vagyok. Fakezú, de akaratos: elhatároztam, hogy megtanulok festeni.

Nem jött össze, a zenével már aránylag több sikerem volt, kaptunk egyszer véletlenül egy xilofont, egy álxilofont, igazából metalofont, mert nem fából volt, hanem fémből, azon megtanultam egy csomó népdalt meg az *Örömódát*. Egy kézzel, persze, az egyik fakezúval zenéltem az egyik botfülemnek. Jobb volt, mint rajzolni, bár festeni, azt szerettem volna. Elképzelttem álmomban, amint festek, pontosan megterveztem minden mozzanatot, hogy nehogy újra kudarcot valljak, és másnap öntudatosan gyalogoltam az oviba, hogy most, most majd megmutatom, mert kitaláltam. Állni ott, kitalált struktúrával és mit sem értő, ostoba kézzel. Süketen, csak magamnak tudva énekelni. Szürke és esedett hangon mesélni a legérdekesebbeket. Olyanokat rajzoltam, amilyenek nem is léteztek abban a másik, abban a létező világban, ahol én éltem, és hallom: és olyanokat írtam is. Létezik egy álom egy alkotásról, van, lesz, álmodik róla, elejt, azután valahogy mégis felemel. Abban a világban világosan le tudom rajzolni, amit gondolok, és Mozart is az enyém, ebben a világban csak csetleni-botlani sikerül. Még szerencse, hogy van valamink, hogy van versünk.

*

Nézem azt a kislányt: azóta is. Minden versünk vers-hajótörött. Hajótörött vers versünk mind-egyik. (Két szabad idézet két összetartozó SZG-versből. Nekem ez fontos, legyen neked is, doktorinált olvasó. Legyen ide szöveg, mely elemel.)

Nekem volt íróasztalom, xilofonom, bababútoraim, sőt még mikroszkópom is volt. A testvéreimnek nem volt, mert nekem volt, és egy mikroszkóp, mondják, elég egy családban, egyszer (persze hogy csak egyszer, egy volt, hány lett volna abból, úgy értem, nem testvérből, hanem játékból) a húgomnak adtam a babaszobámat, a kis politúrozott bútorokkal, a szekrények kilincseit kiérdemesült fogkefék nyeléből készítette az a (túlélő tatám) szóval valaki, aki túlélte a háborút, de mégsem teremtett nekünk békét. Volt olyan nagyapám és olyan nagyanyám is, aki túlélte a háborút, meg olyanok is mindkét kategóriában, akik nem. Minthogy azonban az élethez s a családfához valami rendet kell néha hevenyészni, akadtak nők és férfiak, akik pótolták az elveszetteket. Mikor béke van, mindannyian élünk valahogy, így tanultam. A béke egy ideig egy úgynevezett másik tatám fogalmához, személyéhez és varázsához társult, de azt a varázst később sikerült kiirtania. Ahol a tatáknak végük van, ott férfiak kezdődnek, no ismét egy tudás, amelyet nem szerettem volna megszerezni. Békeidőben otthon vannak a férfiak, mégsem szerettem volna olyat, aki otthon van, azt, otthont is ad, azután meg egyszer csak férfi. De azt sem akartam megtudni, hogy milyen odaadni valamit, amihez ragaszkodnék pedig. Pedig akkor csak a babaszobámat adtam oda, azt még csak. Összeszorított foggal adtam neki oda, jó akartam lenni vele, de nem teljesen sikerült: semennyire sem sikerült, csak a saját, vélt nagylelkűségem okozta fájdalmat sikerült átélni, meg annak az elvárásnak a gyötrelmét, hogy nekem már nagygnak kell lennem, és nagy is akarok lenni, de akkor valamit cselekednem kell, olyasvalamit, amit nem akarok őszintén, ellenben őszintén szeretnék megfelelni az elvárásoknak mégis. Ilyen, máig érezhető tiptródások, a cucliról is úgy mondtam le, hogy emlékszem rá, most is érzem a számban a cucli megpuhult gumijának nedves simogatását az ajkamon, azt az óvatos rágcslást, hogy nehogy ronggyá szopogassam, mert nem kapok újat, hiszen én már nagylány vagyok, önként kidobom a szemébe nappal, no de este máshogy érez az ember, mint délelőtt, csak ne este jönne mindig az a megbánás. Hogy bátrabb voltam, mint amilyen valójában vagyok, és sohasem számolok azzal, hogy jön az este. Nem is lett volna baj, csak egy kicsit koránra sikerült, korai tapasztalásból volt túl sok nekem egy kicsit. Minden tapasztalás, látható, mert korai.

*

*Nézem azt a kislányt meg a tapasztalást, **gyilkos** az. Az aktus **egy tyúkudvarban** történt.*

Egy kendermagos kis tyúk volt az áldozat, vagy más is.

A kis fehér cipőcskémben lépkedek, nem túl óvatosan, a tyúkok között, melyek között leghornnak, kendermagosnak és liliputinak is nevezett fajták is voltak, és teleszarták a tyúkudvart, amelybe nekem abban a fehér cipőcskémben, amelyet tatámtól kaptam, nem is lett volna szabad belépnem, igaz, neki sem lett volna szabad később simogatnia a kis mellecskémet. Nem lehet tudni, mikor észleli a gyermek és mikor a felnőtt a kicsi mellecskét. Néha kívánom, hogy mindezt ne olvassa soha senki, mégis írom valamiért.

Nézem azt a kislányt, kicsike, tán még pelenka is van a fenekén, úgy látszik legalábbis, mintha. Speciel tényleg nézem valamennyire, erről fénykép is van. Simogatja, simogatja az a kislány azt a kendermagos tyúkot, amikor csak simogathatja, mert szeretni látszik azt a kis állatot vagy valamit, valakit. Néha nem simogathatja, mert biztosan rosszkodott, és tyúksimogatás helyett délután a sarokban álldogál. Egyszer, amikor épp nem áll sarokban, azt gondolja, hogy nem is ő, hanem a kendermagos tyúkjá

volt rossz. Lehet, hogy tényleg nem is fogadott szót az a kis állat. És akkor a kislány kéri, kérleli a tyúkot, hogy legyen szíves álljon a sarokba, ha már ő is. Aztán, csak mert a kendermagos nem fogadott szót, rá is ripakodik. Hünchen!, mondja nyomatékkal neki, ahogyan azt nagymamától tanult kislánynak valamikor kellett, de a tyúk akkor is csak áll és néz bután, amolyan tyúkszerűen. És akkor a kislány nekivadul, kétségbeesett dühvel veri a normát szegett tyúkot, nem érti, hogy ha neki sikerül nap mint nap nap erőt vennie magán és beállnia a sarokba, akkor a tyúkcscsa miért nem érti, amit neki mondanak: hogy szeretetből büntetik. És addig veri a tyúkot az a nagyon kicsi kislány, ameddig az el nem pusztul. A legrosszabb az volt, amikor azt hallotta a tyúkról, hogy az megdöglött. Micsoda szó. Erről a részről már nem készült fénykép.

Mindennek lesz egyszer jelentése, nincs az a karmazsinbőr cipő, amely jelentés nélküli volna. Vagy szattyán, maradt-e valaki, ki ért a bőrökhöz, mióta minden tatám halott, egytől egyig, vagyis. (Most kibeszélek a szövegből: megírnom muszáj, másként nem tehetek. Átkozott légyen, ki betűvetni tanított. És az egész, úgy, ahogy van, AZ milyen nehéz.) Halott tatáim matattak hát rajtam, pedig szerettem őket, marginalizálom ezért a témát. Marginális nekem már hát a becsapás. Viszont a tyúkok élete meg éppen központi téma, kiirthatatlan, a központi élelmiszer- és konfliktusforrás.

Egyszer valami vész támadta meg őket, megtetvesedtek, ha jól emlékszem, és hullott a tolluk, akkor végképp nem volt szabad közel mennem hozzájuk, még elkapok valamit tőlük, de kedvem sem volt nagyon oda menni, olyan érzékletesen írta nagymami a tetvesedést, mint valami háborút. Azután nagymami azt hallotta, hogy dédétől múlnak el a tetvek, ez valami vegyszer volt, és meg is etette őket dédétével. Később kiderült, hogy nem megetetni, hanem behintőporozni kellett volna őket a szerrel, akkor nem múlt volna ki az összes tyúkunk.

De így kimúlt, a két kakas ellenben életben maradt. Megmaradtak ők, de nőni kezdtek, hormonzavarosok lettek azok a kakasok, mondta fejét csóválva az állatorvos, majd hozzátette: három évig nem szabad levágni őket. Ki tudja egyébként, hogy meddig él egy ilyen baromfi, majorság, ahogy nálunk mondják. Láttam addig többféle baromfihalált, főleg tyúkvágást, hát az érdekes, különösen, amikor az egyiknek csak félig sikerült elnyiszitálni a nyakát, hát az a kert végéig rángatta Anyát, rohant előre félig levágott fejjel az ostoba tyúk, nagymami sikoltozott, hogy elfolyik az összes vére, és mégsem. Persze valamennyi elfolyt, mégis maradt valamennyi, azt tettük a mája-vérébe, sok-sok dinsztelt hagyma, a máj, és a megalvadt vér megsütve, ez volt a mája-vére. Dinsztelt, ez is olyan otthoni szó, nagymami szava, aki hat polgárit végzett, Anya nem békült ki annak alkalmazásával, fujj, germanizmus, mondta mindahányszor, az is volt persze.

A vére-májából (bére-mája?) mi csak a vérét kaptuk, mert nagymami nagyon szeretete a máját, bár – mondta finnyásan – ez azért nem egy libamáj, azért megette, mondta, hogy ez neki gyógyszer, a gyomorfekélyére kell neki, csakúgy, mint a falun direkt neki tömött liba mája, az is arra kellett, Annus néni az összes libamáját a húgának küldte, neki nem kellett annyira, mert ő nem végzett hat polgárit. Mogyorót is tett a csomagba, azt nem ette meg nagymami, azt eltette, amikor kukacos lett, akkor kidobtuk. Pedig mondta nagymaminak, akit ő (tehát Annus néni, a nyomatékosan falusi rokon) olyan érdekesen Mariskámnak hívott, hogy Mariskám, letöröm a derekadat, ha nem adsz belőle a gyerekeknek. De ezt nem volt szabad emlegetni, mert ez a letöröm a de-

rekadat olyan népies volt, és mi ellenben persze nem olyan népiesek voltunk, hanem olyan előkelők.

Néha maradt egy kicsi a májából a vére között, az nagyon finom volt, májmorzsa, ha nagy leszek – döntöttem el akkoriban – egyszer annyi tyúkmájat eszem, szigorúan libamáj helyett, amennyi belém fér. És mióta nem ettem már mája-vérét, vajon mennyi férne most belém, hogy nagy vagyok, nagy. Azokkal a szegény, vegyszerrel táplált kakasokkal is az történt, hogy megnőttek, akkorára nőttek, mint egy-egy kisebb strucc, és nagyon peckesen lépkedtek a tyúkudvarban, mint azok, akik tudják: igaz, hogy szenvedés minden, hogy soha többet nem élhetnek úgy, ahogy a többiek, de legalább valami védtelenséget élveznek. Talán ezt hívják stigmának. Szerintem a vége felé már szívesen ugrottak volna fejest a húslevesbe, de mi csakazértis kivártuk az igazi végüket. No nem a kakaséletkor eszményi végét, hanem azt az időt, amikor már az állatorvos, valamint valamennyi emberi számítás szerint nem lehet mérgező a húsup. Ha eddig ettünk őket, most nem dobhatunk ki ennyi húst, mondta nagymami, és nem is dobtuk, csak főzés után. Úgy emlékszem, napokig főztük, hogy ehető legyen, kőkemény maradt. Valaha volt szakács összes főzési trükkjét bevetettük, főztük azt gyorsan, lassan, szóدابikarbónával, sütöttük főzés után, majd megint főzni próbálkoztunk, hiába, végül a szemébe került az a két süttő-főzött, nagy, öreg és beteg madár.

Na de van még az a szégyenfolt, az a kis kendermagos, az életemben. Neki biztosan nem ettem volna meg sem a máját, sem a vérét, és ma már tudom, hogy agyonvertem. Nem akart rendesen viselkedni, és én meg akartam tanítani, ehelyett nem ő tanult, hanem én, legalábbis remélem, hogy valamit azért tanultam belőle. Különben miért emlékeznek ma is ilyen homályosan bár, de nagy-nagy szégyennel arra, amit három éves koromban tettem. Nem hajlott ő a jóra, és emiatt én, a kis fehér cipős gyilkos, agyonvertem, vélhetően lassú kínhalált halt. Mert hiába minden, szegényke nem akart jó lenni. Buktunk már bele hasonlókba, hasonlóan, jó néhányan.

*

Nézem azt a kislányt: nem célszerű, hogy ilyesmivel terhelték. Hogy szemléltették neki: vagy élsz, vagy más marad életben. Volt ott másvalami is: egy öngyilkos kakas.

Pista kakas állandóan öngyilkos akart lenni. Ezt nem kitaláltam, hanem elhittem. Dehogyan hittem el, mégis el kellett hinnem, úgy kellett tennem, mint aki az ilyesmit elhiszi. Pista kakas nem olyan egyszerűen halt meg, ahogy az otthoni tyúkok-kakasok pusztultak, hogy ünnepekkor nagy előkészületek, soknapi beszédtema után, nagymami felügyelete, de tevéleges részvéte nélkül (nagymami hat polgárit végzett, no meg, mondta, gyengék voltak az idegei, ezért nem vághatta le a majorságot) valaki elvágta az állat nyakát, a mosogatótálba csöpögtette a vérét, majd forró vízben megkopasztotta (az ázott toll szagától mindig is öklendeztem), hanem Mamánál úgy lett Pistából pecsenye, hogy észre sem vettük. Mamához nyaralni mentünk, de igazából nem is annyira nyaralni, inkább azért, hogy történjen velünk valami, meg hogy kibírjuk a következő évet, Mama – aki a háborúban meghalt nagymamám helyett állt helyt – olyan volt, akitől minden további nélkül ki lehetett bírni azt, amit ki kellett nekünk, különben meg fogalmam sincs, mi lett volna, nyilván akkor is kibírtuk volna, de nem úgy.

Mondtuk Mamának mindig is, hogy le ne vágja az egyetlen kakaskáját, miattunk, Pista kakast, akit apáról nevezett el. Nem annyira apa miatt, sőt egyáltalán nem, ha-

nem azért, mert Mamának valahogy mindig egyetlen tyúkocskája, kakaskája volt vagy maradt. Olyan volt ez, mint a felséges poharunk, állandóan vettünk fél tucat poharat, és állandóan eltörött belőlük éppen öt, a hatodik azután szinte mindent túlél, többnyire egy pohár volt otthon, azt úgy hívtuk: felséges pohár. Ez otthon volt, a mindennapi életünkben, de Mamánál minden más volt, Mamának mindig minden egyetlen volt, mert Mama olyan volt, mint egy mese. Nem olyan egyszerű mese, olyan mese volt, hogy közben, miközben nála voltunk, akkor is tudtuk és éreztük is, hogy egy mese szereplői vagyunk, és ez máig így történik, innen tudom pontosan, hogy mi a mese. Miben különbözik a történetétől, az élettől, még a szeretettől is különbözik, leginkább atmoszférája volt Mamának, és az van ma is. Mama egy ihletett pillanat, hogy fokozzam egy kevéssé, a való élet ellenpontja: mese, amit.

Húsrá van nektek szükségetek, fiatal, büszke paripáknak, mindig ezt mondta Mama, homlokán lengedeztek a tormalevelek, olyan volt Mama, mint egy elfuserált indián, valami régi sállal kötötte a fejére a tormalapit, azt mondta, jót tesz a fejfájásnak. Miért nem a fejnek, szegény Mama, mi tesz jót vajon a fejnek. Legalább tucatnyi kis bögrében ott áztak már a teák akkor a csikókályhán, amikor megérkeztünk hozzá, mindig alaposan megnézett, nem csak azt, hogy mennyit nőttünk tavaly óta, beleférünk-e még abba a hátlapjára fektetett szekrénybe, mit Noé bárkájának nevezett, a szobájában, és ahova csak beültünk, és mindent megkaptunk, amire csak vágytunk, főként és legelsősorban Mama melegét, aki azt is tudta mindig, hogy mi a baj, csalánkiütésre csalánteát, vesebajra katángkórót, pattanársra cickafarkfüvet, izesítónak mentát, hecsedlit, mi nem a Jávorka–Csapodyból ismertük meg a füveket. Fent a padláson száradtak.

A padláson fent száradtak a virágok, a gyökerek, száradt ott a szeletelt alma, aszalódott a szilva, lehetett odafent tudni, hogy bár azért van padlás, hogy elválassza valahogy a házat az égtől, még sincs onnan olyan nagyon messze az a csillagos. Nincsen onnan olyan messze a csillagos ég, azt hiszem, abban reménykedem. Például tatám is napszám elüldögélt azon a padláson, de nem muszájból, mint azt az árvízkor tette, amikor két-három óra alatt kétméteres víz tódult be, hetvenben, majd állott bent öt napig a lent maradt házban, csak a padlásra volt idő felmenekülni, meg menekíteni a legszükségesebbeket, a cipézszerszámokat például, az árat, a dicsét, azokkal készítette nekem a kis fehér cipőcskéimet, és minden évben újra is festette őket, amikor a húgom épp örökölte tőlem, nekem még volt új cipőm! Hanem azért ment fel tatám mindig a padlásra, évekkal is azután, hogy szerencsére mindenki túlélte az árvizet, mert vett egy kukkert. Nem is kukkert, egy igazi, katonai távcsövet, félévi nyugdíját áldozta rá, de kellett neki. A háztető javításához. Tatám mindennap javítás ürügyén felment a kukkerrel a padlásra, tapintatosan senki sem szólt neki arról, hogy arra nem az a célszerszám, kimászott a tetőre, és onnan nézett ki a Maros-partra. Ott ült a tető nyergében, a gatyája sokszor tiszta szurok lett, nézte azzal a hatalmas látcsővel a vízpartot. Ott ült a kánikulában naphosszat, nézte a lányokat, és közben így sóhajtozott: azok a gyönyörű kicsi nők!

Mi leginkább nem a padláson játszottunk, hanem a kútnál, pedig abban nem is volt már víz azután. Az azután akkoriban ott az árvíz jelentette (korábban a románok bejövételét), akkortól minden egy kicsit más lett, más ízű a paradicsom, és a kútból sem volt szabad már inni többé, és hűteni sem szívesen engedték le többé a vödörben a húst meg a vaját. Pedig azelőtt – mondtam már, mi előtt – Mama mindig csalánlevélbe csomagolta az ételt, mondta, hogy úgy jobban eláll, és leengedték a kútba. Azután

a kerekes kutat le is zárták egy nagy betonlappal, bekötötték a vezetékes vizet a házba, de ott maradt a felépítmény, a kerekes kút föld fölötti része, hát leginkább az volt nekünk az egri vár, mindenki hatalmas megkönnyebbülésére, mert korábban a kerti budiban volt a főhadiszállás,¹ ez azért mégiscsak. Mondjuk méltóbb lehetett.

Pista kakasból különben többnyire nem szívesen ettem, és nem azért, mert Mama utolsó (hogyan tudná még a gyermek, miről beszélünk, amikor önzésről, így önzetlenségéről sem értesül idejében) kakaskája volt, aki apa nevét viselte, inkább amiatt, hogy annyira antropomorf volt: ott meredezett a lába felfelé, úgy kellett zabálni azt a húst. Ott meresztette apám nevű Pista a lábacskáit a pityóka között, hanyatt fekve, és tudva: ki nem kel ő innen, már csak darabokban. Szerencsére darabolás után már nem volt annyira rossz érzés enni belőle. Pista kakasból, akinek hivatalosan a vonat lett a veszte, le kellett vágni, fiam, állandóan kiszökött a kerítésen, egyszer úgymint elütötte volna a vonat. Az a közelebről meg nem határozható vonat, amely ott haladt el a házunk mögött, a töltés, a vasúti töltés volt a gát. Jobban mondva a házunk mögött, melyben Pista kakas jogi és spirituális értelemben jóformán nem is létezett, máskülönben meg idejekorán megettük. Mert fanyalogtam ugyan én, ameddig csak bírtam, de ha Mama már felvágta, akkor az a pocsolóban úszó húsdarab a hagymás krumplicsaj között jóval kevesebb izgalmat rejtett az ember testére emlékeztető Pista kakasként, mint egy újabb csata tárgyaként. A tét – a harc tétje – akkor már az volt: sikerül-e az öcsémnek nagyobb darabot elkunyerálnia a melle húsból, mint nekem. Csak úgy csattogtak a kések meg az érvek a konyhaasztalon: egyfelől az öcsémnek kellett meghallgatnia azt, hogy milyen szép dolog a testvéri szeretet, másrészt én részesültem anatómiai oktatásból, megtudtam, hogy a kakasnak combja kettő van, azaz ha az alsót meg a felsőt külön vesszük, akkor rögtön négy, és legyen belátóbb, az öcsém a kisebb, a kakas combja meg zamatosabb. Akkor tanultam meg azt is, hogy felnőttek a hátát vagy maximum, maximum a szárnyát illik enni. Ezt Pista kakas okán tanultam meg, ebből is meg más apró dolgokból is tanultam hajdan, a tanulás idején,² ezt-azt.

*

Nézem azt a kislányt, a puritán világot és a nyelvi purizmust. Ahol nem mondandó, és nem is értelmezhető: a férfi a háznál.

¹ Vö.: Lyuk, leskelődésre alkalmas lyuk volt bőven: erős, de lyukas volt a mi várunk. Meg kellett benne szokni, hogy nemcsak bármikor bevihetnek, bármikor megdughatnak, mondjuk, bedughatják, bevethetik, egyáltalán: bent voltunk, ők pedig be akartak jutni valahogy. In: *A rendőr okos, a nő kíváncsi*, 126. o.

² Vö.: Tanár Úr mesélte volt, a jeles magyarországi néprajztudós, hogy ő készült. Mindent elolvasott és megnézett, mielőtt elment volna Kalotaszegre, és a harmincas években rögzített antropológusfilmek kópiáiról megtanulta azt is, hogyan kell ott táncolni, meg azt is, hogy a tánc ott a norma. Férfinak. Az asszony ír, a férfi járja. Nem minden történet megírni való, főként akkor nem, ha nagyon kint van belőle valaki, de mégis az, ha írója nagyon szeretné látni, látni próbálja, amint Tanár Úr mozdulatpontosan eltanult, és motívumponosan ismert és átélt mozdulatokkal járja a kontextusnak, a kornak és a régióknak megfelelő lépéssort, táncolja valódi érzellemmel a filmről oly sokszor elképzelt és oly mélyen tudott, már-már bevésődött táncot, az idegenek, az elfogadni vélt-vágyott idegenek között, az archaikus, e minőségében kutatandó nép kellős közepén, és akkor, az est fénypontján egy hang, egy kicsit szokatlan, mégis jól érthető dikcióval kiejtett mondat, olyat harsan, amilyenre nincs mondható válasz: Maga ezt nem táncolhatja! Ez az én apám tánc! In: *Tudni románul*, 111. o.

Férfi nem, de sündisznó, no aztán az volt a háznál. A dolgokat meg kell írni emiatt is rendszeren, még akkor is, ha néha ki kell beszélni belőlük. A dolgokból kell kibeszélni, hogy legyen, aki belőlük elemel. Férfi nem lakott ott, de sün, az legalább volt. Most nem arról a sünről beszélnek csak, amelyek az előszobában lakott, de el kellett küldeni, mert fél dinnye nagyságú lyukat dörzsölt a falba. Nagymami attól félt, hogy összedől a ház,³ hogy összedöntik a sünök a házat. Nagymami attól félt, hogy a sün összedönti házat – ezt a mondatot biztosan nem írta le még senki, ebben talán első vagyok. Másban nemigen, mindig második tanuló voltam. Azért voltam második, mert Veronka rajzból, énekből és tornából jobb volt nálam, a többiből egyformák voltunk, a román neki sem ment, meg nekem sem, sokkal később tanultam meg csak románul, és nem az iskolában. Nekem mindig kilencesem volt rajz-ének-tornából, amit itt (a könyv írásának és nem élésének helyén) készségtárgyaknak hívnak, de ott nem volt ismeretes ez a szó, talán mert botfülű, fakezű és botlábú vagyok. Készségtelen, következőképp. Tisztára fából van bennem minden, mint Pinokkióban, nemhiába az volt az első könyv, amit olvastam. Még ovis voltam, akkor olvastam a Pinokkiót, mert megtanultam olvasni a rádióról. Ilyen szavakat olvastam elsöre, hogy Bru-xel-les meg Kla-i-pe-da.

Még csak én tudtam olvasni az oviban, pláne könyvet, és ez jó is volt, mert nekem kellett mesélnem a többieknek. Nem nekem volt ez jó, nekem inkább kínos volt, mert állandóan tovább költöttem a mesét, és amikor a többiek mondták, hogy meséljem el, amit tegnap, sokszor nem emlékeztem rá, hogy mit is meséltem. Magda óvó néninek volt jó, aki mindig odaültetett mesélni, mert neki dolga volt. Akkor féltem először életemben attól, hogy nem tudom majd folytatni. Most is ettől félek: hogy valamit nem tudok majd folytatni, egyszer csak ott állok, mint Bálám számara, nem tudom folytatni, csak állok, és szégyenkezem. Folytatni tudni kell, nem csak elkezdni. Magda óvó néni minderről persze mit sem tudott, de én megértettem őt, mert néha hálából eltúrta, hogy hallgatózzam, így abszolút képben voltam, mert arról beszéltek a dadussal, hogy nincs a házban egy férfi. Na ugye ekkor már témánál voltunk, ezt a mondatot már ismertem. Nálunk sem volt egy férfi, a férfiak valahogy eltűntek. Eleknek hívták a kertben lakó sündisznót, róla nagymami nem tudott, mellette szívtam el az első cigit, neki meséltem mindig a többiekről. A házból hiányzó férfiakra. Dédapám Philadelphiában halt meg, szabó volt, hogy aztán az is maradt-e, nem tudjuk, úgy hagyta ott a családot, hogy soha többé nem jelentkezett, én nem is tudom, ki mondta, hogy biztos Philadelphiában végezhetette, Philadelphia e közlés szerint tehát biztos, különben meg nagyon is nem biztos, biztos az volt, hogy egyszer csak nem volt többé sehoh. Amikor József Attila apjáról tanultunk, mindig otthon éreztem magam. Fia, a nagyapám Ufában halt meg, mert dohányzott, az ő fia, vagyis apa pedig állandóan Vietnamba készült, mert Váci Mihály-szerű költő és haditudósító akart lenni, még jó, hogy nem egy Petőfi, és éppen Vietnamban volt akkoriban aktuálisan háború, végül (de nem emiatt) elmeógyógyászati ápolat lett, és minden jóslat szerint ott, a diliházban kellett volna meghalnia. Lehetnék vagyis egy haditudósító lánya, a vágyak szerint. Aztán lehetnék még egy elmeógyógyászati ápolat árvája is, de ez a csillagzat sem jött össze. Egy áldozat lánya vagyok, ez végül összejött. Igazság szerint édesapám is akkor járt volna jól, ha maximum a fronton és minimum a diliházban hal meg, de másként alakultak a dolgok. Végül kitették még onnan, a diliházból is a szűrét, és agyonverte – állítólag – egy boksoló – állítólag – a nyugdíjáért.

³ Vö.: Nem a földrengés miatt dőlünk el, nem nálunk volt az epicentrum. Ezen nem csodálkoztam, mindig is periféria voltunk. In: *Magyar földrengés*, 137. o.

Nyolcszáz lej, annyi. Édesapám, miután már nem tartották tovább az elmeogyintésben, otthon halt meg, a saját ágyában találták rá, vérbe fagyva, szó szerint, mert február volt, huszonegyedik, Jégtörő Mátyás napja. Úgy tudják a sarki kocsmában, az a bokszoló verte agyon, aki már napok óta várta, hogy édesapám végre megkapja azt a nyolcszáz lejt, a nyugdíját. Matyi fiam, Mátyás, aki kicsi korában szerette jégtörőnek nevezni magát, erre büszke volt nagyon, akkor volt csak nyolc hónapos. Jégtörőségére volt később, de régebben igen büszke, folyton ugrált a kicsi csizmácskájával a befagyott pocsolyák jegén, és azt ordította: Jégtörő Mátyás vagyok. Jégtörő Mátyás vagyok. Úgy is hívtam sokszor: jégtörőke. Mátyás akkor még csak nyolc hónapos volt, amikor agyonverték a nagyapját. Azt, aki haditudósítónak készült. Úgy látszik, az ő nagyapja, az én édesapám is rosszkor volt rossz helyen.

A nagyapám is rossz helyen volt, így eltűnt, és ő hagyta ott nekünk nagymamit, ránk. Csak belőle, a nagymamiból volt az következtethető, hogy milyen lehetett valamikor a férje, a nagyapánk, vagyis a férfit kell rekonstruálni a nőből, akit vélhetően szeretett. Sejthető ebből, hogy nagymami régen nő volt, mielőtt nagymami lett volna. Végül is nem hozzá kell kötni ezt a dolgot: több nagymamám is van, így több nőről is mesélhetek most. Milyenek a nagymamák, mielőtt nagymamaság helyett nőséggel vannak elfoglalva, miért és hol a vonal, ahol egyszer csak már nem nőkről, hanem nagymamákról beszélünk, holott. Holott nagymamának lenni ugyanolyan, mint nőnek lenni: csak kicsit vastagabb a szemüveg kerete, esetleg. Esetleg kicsit kevesebb valami, elhullottak már a férfiak. Az igazi nagymamák egyedül vannak, arcuk őszes keretén nem villan csintalan mosoly. Ők mesélnek nekünk a múltról: arról a múlttól, amely miránk is vár. Így, szomorkásan idézik nekünk a ránk váró múltat, ez a nagymamák jelentése. Ezért szeretjük, édes istenem, ezért szeretjük őket ennyire. Bennünket is azért szeretnek majd kisvártatva a kis selymes popsijú aprók, mert mi leszünk az átmenet. Akinek nagymamája van, az tudja, hogyan történik az átmenet az életből a halálba, annak világos, hogy az egész mit jelent. Akinek nincs, az nem tudja meg soha, bármi történet volt vele, és bármi történhet: ha már eltűntek a férfiak, szükséges, hogy valaki megmutassa nekünk a halál felé⁴ vezető utat.

*

*Nézem azt a kislányt, a tárgyakkal birkózik, az első tapintások: **dívány, tér, anyag**. Valami édes jár a fejében, tIRA mI su, emelj föl engem, édes.*

Ötször hat az harminc, harminc négyzetméter, elég nagy hely, ekkora volt a szobánk, ekkora szobában laktunk, télen, mert nyáron ott volt a kert. Nyáron a kertben laktunk, az jóval nagyobb tér volt. Minden tér és minden matéria, és a végén mindentől élet lesz. Így volt ez bent a szobánkban is, kezdetben a kutya sem gondolta volna, hogy ott lehetséges az élet, később aztán lehetségessé vált mégis, néha egészen életszerűvé, olyan volt néha élni ott, mintha éltünk volna. Az ajtó az előszobából nyílt, balra ott

⁴ Vö.: Ki gondolná drámának, ha patkányok fociznak a dióval a padláson, pedig az, az az elpatkányosodás első jele. Akkor fociztak a padláson a patkányok a diókkal, amikor összeomlott a város. Megbomlott az ökológiai egyensúly, mi pedig járulékos elemként elpatkányosodtunk, közöttük én, mert közéjük tartozom, nos én elmondhatom tehát, hogy én elpatkányosodtam. Egy elpatkányosodott alak vagyok, ha komolyan veszszük a dolgokat. Nem, nem a hatalom, nem a diktatúra, az ideológia tette tönkre, szakította romjaira azt az évezredek óta szilárdan álló települést, hanem a megbomlott ökológiai egyensúly. In: *A klausenburgi patkányfogó*, 148. o.

volt a komód, a felső fiók volt az enyém, abban voltak a bugyik meg a zoknik is. Évtizedek múltán tudtam meg, és igen nagy örömmel, hogy nálunk hajópadló volt a földön, azok között a barnára festett csíkok között laktak a hangyák, kiváló kilátásra a plafonon díszelgő tejbegrízmadarványunkra, amely genéziséről mindenkinek már azelőtt beszámoltunk, hogy a vendégnek jutott volna ideje eltűnődni azon, miért van nálunk olyan térképszerű folt a mennyezetten, mindenki még idejében megtudta, hogy annak idején a húgom már csecsemőkorában olyan ügyes volt, hogy ki tudta lőni két méter magasságra a cumisüveg tartalmát. Azzal már persze nem dicsekedtünk, hogy a tejbegrízfoltoktól alig pár centiméternyire, fent a padláson patkányok fociznak, elalvásig kényszerítve bennünket annak latolgatására, hogy vajon átrágnak-e maguk a mennyezetten, vagy lejönnek-e a kéményen, bármi máson keresztül, hogy az ég és mi közöttünk patkányok laknak. Kint az utcán, az ágyak fejtől egy vékony fallal elválasztva, az utcán pedig fehér Daciák állnak igen alacsony rendszámmal, abban fagyoskodnak a fiúk, hallgatják, ahogy félünk a patkányoktól, hosszú antennáikkal kémelve bennünket, ki tudja, mire juthattak, nekünk nem is volt igazi antennánk, egy kötőtű volt a tévénkben, azzal néztük Mannixet, a hetente jelentkező detektívet, aki nagy hős volt, mert gyakrabban volt látható még Colombónál is, jártam egyszer iskolába, ahol az egyik gyereket Rézműves Mannixnek hívták, bizony. Volt ott, a szobánkban, még három egész falat beborító könyvszekrény, a Helikon sorozattal és egy csomó csak titokban olvasható könyvvel, egy részük Auschwitzról szólt, és volt egy 1904-ben kiadott szexuális felvilágosító könyv is közöttük, amelyben több oldalon leírták: hogyan kell óvszert gyártani a marha vakbeléből, ilyesmi, a valódi titkok, amikről senki sem tudott. Volt ott mindemellett még két íróasztal, négy szék – a híres négy szék, Anya részletre vette őket, miután elvált, és merte vállalni a részletet, mert apa akkor már legálisan nem ihatta el a pénzét, a pénzünket, a tévéállvány a tévével meg a lemezjátszós rádióval (olyan, amelyiknek fel kellett nyitni a tetejét, és abban pickup is volt, pontosabban piköp, úgy ejtettük), volt egy üveges ajtó, az vezetett nagymami szobájába, ha lehetett, eltorlaszoltuk, többnyire nem lehetett, mert az tilos volt, nagymami mégsem ellenőrizhetett bennünket a fűtetlen előszobán keresztül, no és azután voltak a – mondjuk így – fekvőalkalmatosságok. Annyi ágy nem volt, ahányan laktuk a szobánkat, nemcsak hogy nem jutott pénz annyi ágyra, hanem még egy be sem fért volna. De így legalább volt minden ágynak neve, és volt minden ágyunknak tétje is: néha sors húzással, néha pedig gondosan elkészített beosztással dőlt el, hogy ki hol alszik. Mindig kérdés volt, hogy hajtom nyugovóra⁵ a fejem éjjel. Nappal nem volt kérdés, hogy hol a helyem, engem egyszerűen letettek a konyhában a díványra, a konyhában, és ott felejtettek. Mert én még ahhoz a kultúrához tartozom, amelyben dívány volt a konyhában, és mindenkinek ott volt a kedvenc helye. Gyakran szóba került ugyan, hogy most már ki kellene tenni ezt a díványt, nem való az a konyhába, ez ma már nem szokás, de aztán mégis maradt. Azzal a szigorítással, hogy nem matracnak neveztük, ami valójában volt, hanem a keleti kényelemre, a valós luxusra utaló díván szó használatával különböztettük meg konyhánkat ama pórok főzőhelyiségeitől, akik sima matracon hever-

⁵ Vö.: A gázóra, ahonnan nem engedélyezték tovább a gáz bevezetését, tehát a gázrőzsa beszerelését, az utcafronton volt, ott, ahol a Daciák minden este megálltak az ablakunk alatt, járatták a motort, egyrészt, hogy ne halljuk, amit ők beszélnek, másrészt, hogy ne fázzanak, mindig négyen ültek benne, Rusu emberei, rádióztak, úgy értem, nem a híreket hallgatták, sípolgatott az adó-vevő, az utca fél méterre sem volt az ágyunktól, alacsony, utcai lakás, húsz négyzetméter volt a szobánk, padlás határolta el az égtől, és mindössze az utcai ablakok az ágyunkat a Daciáktól. Ők is hallottak bennünket, mi is őket. In: *A rendőr okos, a nő kíváncsi*, 125. o.

tek, ámbátor abban biztosan nem különböztek tőlünk, hogy az volt a legnépszerűbb pontja a lakásnak. Az a dívány különben egy keret nélküli, rugós ágybetét volt, pontosabban egy hely, ahová lecsapták a gyereket.

*

Nézem azt a kislányt, még alig van tudata, ott ül a díványon, alig várja, hogy pisilnie kelljen, akkor lemászhat onnan a bilire. Várja az anyját, aki bizonyára jön, de csak később, sokkal. Úgy ül az a felnőttek által otffelejített kislány, mint egy öreg néni. Üldögél, szerencsére ott a rádió, a lapjáról olvasni tanul.

Engem odatettek a díványra, gyakorlatilag oda tettek le, hogy ott üljek, mint egy török basa, és várjam Anyát. És én ott ültem, és vártam, hogy Anya hazajöjjön, ott ültem, hetekig-hónapokig ültem, és néztem a fejem fölött, ahogy megelevenednek az óvodástáskámon a kis piros szívecskék, és szőr nő ki belőlük, piros szőr. Akkor már volt ovistáskám, de még nem jártam oviba, mert kicsi voltam, világoskék, szív alakú táskám volt bádogból arra az esetre, ha nagy lennék egyszer csak, és azonnal oviba kellene menni, és ha összehúztam a szemem, piros szőrök nőttek ki a szívecskékből, így várahoztam Anyára naphosszat. Aztán Anya tényleg hazajött egyszer Hunyadról, és hozott nekem egy orvosi felszerelést. Abban található volt egy műanyag csipesz, egy műanyag szike, egy műanyag injekciós fecskendő tű nélkül, hogy nehogy megszúrjam magam, egy pipetta, azaz szem- és orrcsöppentő szerkezet, egy egészen kis rövid nájlomból készült kötszer, ami még arra sem volt elegendő, hogy a babám lábát bekössem, meg egy sztetoszkóp, amellyel sokáig véltem hallani Zsuzsi babám belső hangjait. Zsuzsi babám belső sóhaja azonban kevésnek bizonyult, nem sokkal később egy igazi kisollóval megműtöttem, vatta volt benne. Azt a vattát megfőztem egy kis csuporban, mert látni akartam, hogy akkor mi lesz. Tudtam, hogy akkor átléptem a civilizált viselkedés külső és belső korlátait. Azt kérdezték, hogy lehetek ilyen gonosz, és a sarokba állítottak. Álltam a sarokban, és éreztem, hogy gonosz vagyok. Akkor az egyszer éreztem magam olyan gonosznak. Meg még egyszer, amikor megöltem a tyúkocskámat. Másszor nem. Lehet, hogy az vagyok, de nem érzem. Lehet, hogy olyannyira gonosz vagyok, hogy már nem is érzem. Mentségemül szolgáljon, hogy azt sem érzem, ha más gonosz. Azt végképp nem éreztem soha, hogy másvalaki gonosz, és érzi is azt, hogy érezne szegény gonosz. Ott ültem tehát legalább egy évig a díványon, ha nem ültem volna olyan nagyon sokat, akkor meg sem írnám, hisz voltaképp érdemes-e szóra? Koszos volt, barnás huzattal, domború négyzethálós bútorszövettel, ahol kifeslett, ott csíkok voltak a rácsminták helyén, viszont azok ritkásabbak, és ki is látszott valahol a rugó, piszkálni lehetett belőle olykor az afrikot. Csábítóan lógott a fogason az a világoskék, piros szívecskés ovistáska, és addig-addig lógott az ott, ameddig el nem mentem óvodába. Ameddig használni nem kezdtem tehát, addig tartott a csábítás. Ameddig nagy lettem, értelemszerűen. De addig még idő telt el, és én néztem ki az ablakon, akkor még állt ott a cseresznyefa. Odafönt méltatlanul rövid ideig csüngtek az érett cseresznyék, néhány napig értek mindössze, akkor szabad volt enni, különben meg egész évben várni kellett arra a néhány napra. És nézni a fát. Hogy miért van ez így, arra nem kaptam érthető választ nagymamától, azt mondta, tudja a fennvaló.⁶ Ahol

⁶ Vö.: Lassan, mégis hűlnek a jó mondatok, mint az otthon. Kétféle periódus volt valamikor otthon nálunk, időszak, adott értelemben: mármint amikor voltak egerek, és amikor nem voltak egerek. Ez strukturált bennünket. In: *A klausenburgi patkányfogó*, 144. o.

én ültem, szemben a cseresznyefával, a konyhában, a díványon, nos onnan oda látni, ahol a cseresznye a fán, a helyén, végső soron a fennvaló volt. Anya másként gondolkodott a fennvalóról, mert ő a zárdába járt iskolába. Ahogy én emlékszem, a zárda egy nehéz hely volt, nemcsak azért, mert akkor már a kommunisták is ott voltak, ott dörömböltek a kapuban, hanem azért is, mert Anyát nem azért vették fel a zárdába, mert katolikus volt, nem is azért, mert oda szeretett volna járni, vagy mert ott lett volna helye, még csak azért sem, mert ott dörömböltek a kommunisták, és jó volt, azaz jó lett volna igazolni, hogy lám, ide sokan jönnek, mégis lehet erre a zárdára, erre a Marosvásárhely központjában működő zárdára valami igény. Különben is nehéz, a viszony, viszonyulás, ezekkel a komcsikkal, mert akkor a komcsik azok speciel magyarok voltak. Így utóbb ez nehezen értelmezhető, a helyén azonban rendben, és baj nélkül lehetett: inkább a szovjet, mint a román, és ez még csak nem is egy mondat, csupán értelmező töredék. Anyát azért vették fel kivételesen, szegénysége és árvasága ellenére a zárdába, mert jöttek az oroszok, és akkor az édesanyját eldugták a többiek valami sufniába, hogy az oroszok meg ne erőszakolják, nem is erőszakolták meg, ellenben tüdőgyulladást kapott abban a sufniában, és meghalt, így azután Anya zárdába járhatott, mert a zárdának is lehet lelkiismerete meg furdalása, egy ideig. Anya mindig elájult a zárdában, amikor gyónni kellett, részben a bűnök súlya miatt – Isten nevét hiába, paráználkodtam – sorolta a szakadt hatéves a perifériáról, anyja nem volt akkor már neki, nehogy az oroszok. Anyának is éppoly nehéz lehetett bevallania, mint nekem, hogy bár sohasem lett volna gyerek.

*

*Nézem azt a kislányt, na az most kivételképp nem én vagyok. Lehetne mégis az a kislány, akit nézek, lehetne az az én, vagy énszerű, azonban meg-megingató elhatárolódás. Olyan kifejezések kerülnek elő, amelyekkel még így sem tud mit kezdeni az a kislány, ilyen állandósult és suttogott, belső közösségképző szóösszetétel A **petőfis hamutartónk**.*

A petőfis hamutartónkon részint a költő babérkoszorúval ölelt arcképe volt megtalálható, részint pedig a magyar címer, a királyi, nyilván. Ólomból volt a mi petőfis hamutartónk, mifelénk rangot jelentett petőfis hamutartó birtokosának lenni, bár magát a költőt igen ritkán láttuk, mert a petőfis hamutartónk nagyon népszerű volt, ennélfogva mindig telis-tele volt csikkekkal, és ha például ki is ürítettük, akkor is vastagon megállt a hamu a költő arcvonásai és a címer hagiográfiai jegyei között, az árkokban, a relief mélyedéseiben. Ilyenkor voltaképp rangrejtettek voltunk.

Mégis, mi tudtuk, hogy a vastag hamuréteg alatt ki és mi lakozik, ezért néha egy kefével tisztára sikáltuk, megnéztük Petőfi Sándor arcképét, valamint a magyar címert, mielőtt újra belepte volna azt a hamu. Jó is volt, hogy belepte, sokat cigarettáztunk mi otthon, úgy értem, főleg apa, de ha valamiről általánosságban beszélünk, gyakran mondtuk úgy, hogy mi, többes szám első személyben, mintegy vállalva azt is, amit a többiek csináltak abból a körből, ami beletartozott a többes szám első személybe. Másként nem is próbálnám megnevezni ezt a többes első személyt, másvalamiben nem voltunk mi, csak kizárólag ebben a többes harmadiktól való elkülönbözőségünkben: ennek a minek az volt az értelme, hogy mi nem vagyunk ők. Tiról nem beszélhetünk, a tivel szemben nem határozhattuk meg magunkat, mert ahhoz párbeszéd kellett volna, de mi nem érintkeztünk senkivel.

Voltak, akikkel azért nem, mert mi úgy gondoltuk, hogy ők lenéznek bennünket, mert mi annyira szegények vagyunk, voltak, akikkel azért nem, mert mi néztük le őket, mert ők annyira primitívek, és olyanok is voltak, akikkel érintkeztünk ugyan, de – ahogy nagymami mondaná – minden szentidőkor. Így, szentidőkor érintkeztünk mi, de olyankor sem beszélünk mirőlünk, mert nem volt szabad. Mindig azt hallottam: nem szabad beszélni arról, ami otthon történik, nehogy megtudják, hogy apád iszik. Részezes az apám? Kérdeztem. Nem, dehogy részezes, Martichen, hova gondolsz, nem részezes, csak iszik apád, sokat, ne beszélj róla. Nem is beszéltem, mi nem beszélünk sem nektek, sem nekik.

Azután ilyen csak mi dolog volt ez a hamutartó is. Úgy tudom, az a hamutartó Ervin bácsitól származott, aki azt követően került (nem került, igazából helyezték, vagyis rakták, tették, pakolták, számúzték, ha úgy tetszik) egy öntőműhelybe, hogy előtte hat évig börtönben ült, erről persze nem volt szabad otthon beszélni, mert Ervin bácsi nem olyasmíért ült börtönben, ami miatt szoktak, ami miatt mindenki más ülhetett, hogy például szidta volna a rendszert, vagy hasonlóan egyszerű dolgok okán, hanem ő bizony azért raboskodott, mert autonómiát követelt a magyar egyetemnek. Namármost ki érti ezt, ki tudja, mit jelent az autonómia, na ugye, hogy nem érti azt az autonómiát senki. Mindenesetre Ervin bácsi – ha tudta, ha nem, autonómia-fogalom-tudatosságtól függetlenül – leülte azt a néhány évet, majd mégsem matematikus lett utána értelemszerűen, aminek korábban tanult, hanem kiváló öntőmunkás, és ott fusizta azt a szép hamutartót, a műhelyben. Hej, nem is volt olyan másnak, pedig kellett volna másnak is, nálunk mindenki szívta. Szívta, fújta, és a petőfisbe hamuzott, ilyen volt nálunk a társadalom, aki nem ezt tette, nem is volt ember az.

Akinek nem volt petőfis hamutartója, az éppen lehetett ember, de nem annyira, mint mi, akik nagyon is emberek voltunk, bátrak, mert volt nekünk olyan hamutartónk, még akkor is, ha ezt sem mondtuk el senkinek, ezt is csak mi tudhattuk. Nem csak Ervin bácsi miatt nem, persze, elsősorban Petőfi miatt nem, még csak az hiányzott volna szegény fejünknek, hogy AZOK megtudják: mi egy Petőfit tartunk a hamutartónkban. A magyar címerről aztán nem is beszélve. Ervin bácsi annak a Lajos bácsinak volt a fia, aki a nagyapám öccseként mindig is gondoskodott bátyjáról, tehát Szegény Bandiról, a nagyapámról, ameddig az meg nem halt Szibériába menet Ufában, és így rá maradt szeretetileg nemcsak fia, szegény Ervin bácsi, hanem még mi is, nagyapám soha nem ismert unokái, így juthattunk hozzá, családi protekcióval, a petőfis hamutartóhoz, ami annál érdekesebb volt, mert Lajos bácsi, vélhetően egyedül a felnőttek között egész Erdélyben, soha nem cigarettázott.

Szerintem nem azért nem, mert a bátyja abba halt bele, amikor kenyerét és vizét cigire cserélve inkább vérhast kapott, mintha nem lett volna elég az neki, hogy eleve amiatt vitték el az oroszok, hogy felment az óvóhelyből, egy szál mellényben, a trafikba cigiért, hanem inkább azért nem dohányzott Lajos bácsi, mert köpködött. Nahát, az nagyon vicces volt, Lajos bácsi vagy légnymás, vagy csak egyszerűen az élet miatt elvileg épségben jött ugyan haza Oroszországból, viszont attól kezdve köpködött. Nekem tehát mindig, amikor én ismertem Lajos bácsit, akkor ő már köpködött, ki tudja, milyen lehetett, amikor még nem vitték el az oroszok, így nem is köpködhetett. Csak egy egészen kis nyálat, de azt úgy, hogy görcsösen kétszer egymás után jobbra fordította a fejét, és azt mondta: phú, phú. És mindezt minden egyes elmondott mondat után, ha hosszabb volt a mondat, akkor közben is. Vagy az is lehet, hogy akkor tanult meg köpködni, amikor Ervin bácsi, a fia, valamikor matematikushallgató, majd rab, a

börtönben ült. Még azelőtt, hogy hamutartóba öntötte volna a magyar címert és Petőfi Sándor híres magyar költőt, akinek nem minden versét volt szabad megtanulni az iskolában, de megtanultuk azért, és nekünk otthon is megvolt mind az összes.

Jól tette, mondom, amit tett, hamutartóra szükségünk volt, mert nálunk dohányoztak, és abba, úgy látszik, bele lehet halni. Nagymami például abba halt bele, hogy apa dohányzott, negyvenkét évvel azt követően, hogy túlélte férje ugyancsak dohányzás miatti, korai, de távoli, ufai halálát. Február volt nyolcvanhétben, mint sokszor, mint évente, február, már látni lehetett, hogy hosszabbodik a nappal, ilyenkor sétára indul, kinek csekélyke megmaradt ösztönét is mozdítani tudja már a tavasz közelgő ígérete. Kinek pedig nem tudja – nagymami csak egészen messziről tudhatta akkoriban már, hogy mi az a tavasz, mint olyan ember, akinek már csak gyerekkori tudását hagyta meg vénységére az Úr – kinek pedig rég nem tudja ösztönét mozdítani a tavasz első lehelete, azt viszik, még azt is viszik sétálni, nagymamival legalábbis így történt. Magyarazzák közben néki, mit kellene éreznie, hogy a tavasz így is működik. Az örök tavasz, ergo.

Nyolcvanhét tavaszán, éppen öt évvel azután, hogy engem, nagymami egyetlen valóban szeretett unokáját, apa elsőszülöttjét, és sorolhatnám örökre elvitathatatlan jogaimat, hamuba és szurokba forgatva,⁷ örökre kitiltottak a városból, ahol születtem, éltem és megtanultam gondolkodni, sokat emlegetett apa elvitte sokat emlegetett nagymamit sétálni, az emlegetett februári verőfényben. Azt mondta neki: menjünk le, anyu (mert persze ő így hívta az ő édesanyját), menjünk le, sétáljunk, és vegyünk a trafikban cigarettát. És lementek, már ez a lemenés is baj volt. Azért volt baj, mert apa, az én apám megfélemlített arról, hogy bennünket időközben lebontottak. Ez pedig nemcsak azt jelentette, hogy arra tavaszodtunk, hogy kivágták a virágzó gyümölcsfákat a kertben, hanem azt is, hogy új lakást kaptunk, blokkot. És onnan már nem lehetett elmenni, az emeletről lemenni lehetett csak, úgy szokás, meg fölmenni azután, és nem haza. Nem is talált haza szegény nagymami apróra szűkült tudata. Mert már nem haza kellett mennie, hanem fel kellett volna, ha egyszer előtte le. Volt az úgy máskor is, hogy elkószált, és szomszédok vitték haza a ház hült helyéről, a virághullott, kivágott meggyfák helyén létesített építőtelepről, az úgynevezett sántierről, alól, de akkor, úgy látszik, oda sem talált el. Néhai apa – ennyit tudtunk, ennyit lehetett, ennyit volt lehetséges kideríteni – azt mondta a trafik előtt anyjának, néhai nagymamimnak: anyu, várj egy pillanatig, bemegyek, és veszek cigarettát. Úgy is tett, ahogy ígérte, és amikor kijött, a nagymamim, az ő édesanyja már sehol. És azóta sem találta meg senki. Apát, hogy nyomatékos legyek, az én édesapámat csak egy évvel később verte agyon egy bokszoló, addig kereste nagymamit. Én egy olyan agyonvert édesapának az árvája vagyok, akinek nyomtalanul tűnt el az anyja, az én nagymamim, valahol biztosan megvan még a csontváza vagy annak darabja, nyilván kóbor kutyák hordhatták szét, rókák falhatták az én nagymamimat, kannibálok darabolhatták, gerontofilok erőszakolhatták meg halála előtt, nekrofilok halála után, vagy mégis, miért nem találta meg sohasem a rendőrség, sem más. Nagymami, mintha nem is lett volna, eltűnt. Most bocsánatot kérek

⁷ Vö.: Akkor már tényleg én akartam menni, öt évvel azután, hogy szurokba s hamuba forgatva kiebrudaltak a városból, ami jóval inkább az enyém még ma is, mint másoké. Azok az idők voltak, amikor már nem a pionírokat állították ki dísznek a helikopter rotorjai alá, hanem a fák lombját fújták dukkfórestékkal zöldre, hogy szép legyen, a lábbon álló kukoricát, nyers kukoricát kombájnolták le, hogy betakarítottnak lássék a mező, talán még a kis pionírokat is betakarították a kombájnok, hogy ne zavarják az utcákat, ha jött Ceaușescu, és ő akkor is jött még néha. In: *Ceaușescu jön*, 124. o.

magamban mindenkitől, akinek ezt még el is meséltem. Ennyivel tartozom még azoknak, akik ezt olvassák, bocs, nem akartam, de ez történt. Fokoznám még, de nem megy. Még jó, még az az egyetlen jó maradt, hogy ha hamvai nincsenek, és nem is lesznek meg soha, legalább a sírját, legalább a nagymami a sírját én legalább, én még idejében megástam. Meg kellene nézni az ócskapiacra, hátha kapható még valahol egy petőfis hamutartó.

*

Nézem azt a kislányt: mire nő az. Ő lesz tán rádió elvtárs legjobb tanítványa?

Volt egy rádió, elromlott aztán, és én meg akartam javítani, nosztalgiából alapvetően: valamikor azon tanultam meg olvasni. Olvasni elég sikeresen megtanultam, rádiót javítani már kevésbé, holott azért fogtam hozzá, mert arra gondoltam: ha ezt más is meg tudja csinálni, akkor én vajon miért ne tudnám. Máskor is gondolok ilyeneket, hol több, hol kevesebb sikerrel, bár az az igazság, hogy leginkább akkor szoktak sikerülni a dolgok, amikor olyasvalamit csinállok, amit más senki sem próbál. De ha az, ha egy ilyen dolog nem sikerül – és lássuk be, az is többször nem, mint igen – akkor szorít, torokban, az. Persze már az sem volt könnyen emészthető kudarcc, hogy soha többé nem nézhetek bele abba a varázsszembe, amelynek fényénél (néha titokban tekergetve egyet-egyét a potenciométeren, ki hitte volna, hogy az csak egyszerű madzag, voltaképpen feltekerve a rádió testében, és azon rángatja a hangokat Bruxellestől Klaipeidéig) silabizáltam a betűket.

Eltekergetni nem volt szabad, olvasni igen, Budapestre volt az állítva, a rádió, vagyis az én tanítómesterem, mindennap egykor meghallgattuk a déli krónikát, a Budapesthez képest teljesen másként járó kolozsvári idő szerint. A rádió maradt aztán később is a tanítóm, és az is maradt sokáig, előbb egy rádió mellett, később egy rádióban – az volt apa munkahelye – laktam, a babaszobám a süketszobában volt, oda pakolták be a játékaikat. Néha ott én voltam A gyerek, persze csak egy-egy rádiófelvételen. Például a május elsejei műsorok úgy készültek, hogy apa, a riportert elindul a magnetofonnal a vállán.

Abban a rádióban volt ő riportert, amelyikben Rațiu (ejtsd: ráciu) elvt. (ejtsd: elvtárs) volt a főnök. Rațiu elvtárs nem volt mindig Rațiu, Rösernek született, de Auschwitzból való hazatérte után (egyes pletykák szerint hazahozta a táborból az SS rádióadó-ját, s arra alapult volna a kolozsvári rádiózás⁸ – ezt az értesülést azonban soha senki nem erősítette meg) hamarosan kiröhögték a helyi notabilitások: eszébe ne jusson EZ-ZEL a névvel érvényesülni a népi demokráciában. Így azután magyarosított Ráczra, hamarosan kiderült, hogy csöbörből vödörbe. Végül a romános Rațiu elvt. néven – a román néven – végzett vele ugyanúgy az alkohol, ahogy az apának saját, egyetlen néven is sikerült. Sokat veszekedtek, és igen jóban voltak, május elsején rendszerint együtt söröztek, majd hazajött apa, a riportermagnóval a vállán.

Sikerült a riport? kérdezte nagymami gyanakodva, úristen, megfeledeztem róla, csapott a fejére apa, de nagy vész azért nem volt, rám mindig lehetett számítani. El

⁸ Vö.: A Stúdiónál éri el a várost, a rádióstúdióban dolgozott édesapám, ott voltam én is gyerek. Én ott voltam gyerek, a süketszobában gyerekeskedtem, ez a pontos kifejezés. Ott vették fel a hangjátékokat, és ott mondta mindig Rácz Béla, a bemondó, hogy *itt Kolozsvár, Románia*. Gondolatban mindig hozzátettük: *még*. Vagy azt: *sajnos*. Így nevetgélünk ezen, hogy mi ellenállók volnánk ezáltal. In: *A víz az úr*, 133. o.

tudtam mondani selypegve, egy hároméves gyerek hangján, hogy kéjek, papa, luftbajjont! aztán egy hétéves hangján: jaj de gyönyörűek ezek a nemzetiszín zászlók!⁹ (Míntha nem tudtam volna, míntha tudtam volna, mit nevezünk nemzetiszínnak. Egészen világos, és szót nem is érdemlő volt, hogy a piros-sárga-kéket mondjuk, a piros-fehér-zöldet értjük nemzetiszínnak, és értjük azt is, hogy ezt soha életünkben ki sem szabad mondani), majd egy ötévesén: apa, virslit szeretnék enni, de finom ez a virsli (míntha a valóságban lehetett volna virsli kapni)!, és így tovább, kész is a május elsejei kisszines, csakúgy, mint ahogy karácsony előtt szoktuk, amikor játékbolti szemlét alakítottunk: (lelkendezve) jaj de szép ez a kisvona, apa, nézd csak, még bele is megy az alagútba, (nyafogva) búgócsigát szejtneéék, (elhaló hangon, ámuldozva) de gyönyörű ez a hajás baba, ó, de szeretnék egy ilyen satöbbi, én voltam a nép hangja akkoriban, a népi gyermekhang, a nép gyermeki hangja a rádióban. Sajnos néha nagymami mosogatott a konyhában, olyankor behallatszott a felvételbe, amint kapirgálja a tejeslábst. Azóta tudom, hogy a nép hangjának lenni egy kicsit csalás, de nagyon szórakoztató.

Nem volt nehéz dolgom, mert apa a magyar adásnál dolgozott, és a magyar adást mindenki meghallgatta a rádióban, ha érdekes volt, ha nem: magyar, legalább magyarul volt. Magyarul legalább. Persze volt, ami tényleg érdekes volt, azokat a tekerceket el is tették, örökre, a rádió archívumába. Azután később elvitték azokat a magnószalagokat, ma is ott vannak, ahova vitték őket. Bezárták őket egy börtönbe. Ez nem képes beszéd, ilyen volt az a hatalom: összeszedték a rádió meg a televízió archívumát, teherautóra tették, és elvitték egy használaton kívüli börtönbe, amelyben valamikor a politikai foglyokat őrizték. És ez pontosan, egészen pontosan így történt, így apa hangját a börtönben őrzik. Én tehát olyan embernek vagyok a lánya, akinek hangját őrzik a börtönben.

Nincs ebben semmi meglepő. A hangot őrzik vagy sem, a beszédet valahogyan másként kellett, volt, akinek sikerült, volt, akinek nem, abban a börtönszerű világban tehát. Például az unokatestvérem, akit Rákóczynek hívnak, törte a magyar nyelvet, fia már nem is törte, ő románul beszél, egy igazi román Rákóczy. Úgy írja a nevét: Racoți. Ezt úgy ejtik: Rákóczy, épp csak hogy zárt á-val és rövid o-val. Kiejtésben kevesebb a különbség. A kiejtésben. Vannak arrafelé egész falvak, ahol sem románul, sem magyarul nem tudnak az emberek, valamiféle keverék nyelven beszélnek, és azon is gondolkodnak, valahogy, a nép hangján beszélnek persze, hamiskásan kissé. Így pőcált Ludas Matyi, ezt mondta egyszer Anyának, a magyartanárnak, egy gyerek, az egyik ilyen faluban, az, hogy pőrul járt, az nem jutott magyarul az eszébe, az meg, az a szó, hogy pőcált, románul sincs. De legalább a múlt idő jele magyarul van benne, az igeragozás bírja a legtovább a nyelvromlást, a legesendőbbek pedig a névszók. Hozza mán azt az árgyét – szolt a múltkor egy székely asszony, így kérte, román nevén a paprikát, pedig ő nem is tudott románul, s alighanem azt is kikérte volna magának, hogy ő Romániában lakik, hiszen ő Székelyföldön. Hát arról ne is kérdezz, fiam – mondta Mama Marosvásárhelyen, mikor az elköltözött szomszéd felől érdeklődtem –, elment az innét Romániába. Így látom én kívülről azt a nyelvet, a maga önös szabályai szerint való nyelv alakulást, nyelvmigrációt, voltaképp egy nyelvészeti paradicsomot nézek, a pusz-

⁹ Vö.: Ők még nem tudták, amit ma és mi már igen: hogy az egész hódítási trükk könnyebben megoldható lett volna, ha piros-sárga-kékre festik az összes padot és mindent, amit csak össze lehet pingálni a városban. Addig pingálják, amíg eltakarják az eredetit, na és akkor mi van. In: *A klausenburgi pathányfogó*, 135. o.

mulás édenét. Antropológusok álmát. Egy antropológiai paradicsom is lehetnék, lehet, hogy csak az antropológust kellene hozzá megkeresnem.

Nem sikerült végül megjavítanom azt a rádiót, amelynek előlapját unalmamban bámulva gyerekkoromban megtanultam olvasni, olyannyira nem, hogy kicsaptam szerelvése közben a biztosítékot, csaknem leégett a ház. És nem volt pénz új biztosítékra, szerencsére mi tudtuk, hogy kell bele új húzalt húzni: bennünket idejekorán megneveltek a biztosítékot megreparálni. Szétszedtem, láttam, igencsak kilazult a potencióméter madzagja, már régen alig lehetett eligazodni Bukarest, Klaipeda és Budapest között, eztán sehogy, különben is esetleges volt, hogy milyen hangok jönnek, azután felhagytam azzal is, hogy megépítem az égig érő vascsicscsergőt a fáskamra tetején. És nem indultam többé Kukutyinba jeget aszalni sem. Ahogy visszagondolok, azt szeretném, hogy bár sohase lettem volna gyerek, és szégyellem, ahogy ezt óhajtom, mégis. Szégyellem bántani a gyerekkorom.

Pedig tanultam én abból sok mindent, abból a korból, akkoriban már nagyon tudtam mondogatni magamnak, hogy amire más ember képes, arra én is képes vagyok, és nekiláttam egy csavarhúzóval. A rádiónak. Füstölt is az, a biztosíték kiment, szerencsére ki tudtam cserélni, annyira nem vagyok nő, hogy ne tudnék egy biztosítékot kicserélni. Olyannyira nem vagyok nő, hogy biztosítékot is tudok cserélni. Annyira vagyok nő, hogy kiverjem a biztosítékot, és annyira vagyok nem nő, hogy kicseréljem azt. Valamennyire nő vagyok, valamennyire nem. Lakik bennem egy nő, aki nem az. Lakik bennem egy nő, és én nem vagyok az.

Ki lehet az. Mostanában állandóan érkeznek a hírek, a mobiltelefonomra érkeznek, a szolgáltató küldi. Előfizettem rá, nem idegesít, ez a dolgom, hogy tudjam: mi történik. Ezért fizetnek, elvben. Azt írja épp – a telefonom írja nekem, még jó, hogy ír valaki –, hogy huszonzárman megsérültek, amikor felborult egy busz. Állapotuk súlyos, de kielégítő. Na ez az, ezt a kifejezést kerestem. Az én állapotom például asszociatív súlyos, de kielégítő. Súlyos vagy, szerelmem, de kielégítő. A szerelmem súlyos, de kielégítő. Annyira azért vagyok én nő, hogy súlyos, de kielégítő legyek.

(Folytatása következik.)

GreCsó Krisztián

DOKTOR URAK

Regényrészlet

A bútorgyár mögötti ipari tavaknál kezdődik. Másik oldalról csak a meztelen kunsági határ. A főutca házai észrevétlenül, fokozatosan rongyolódnak le, és beljebb, a tavak mögött, a temetőn és a vasúton túl a cigánypárizs már igazi putrisor, utcán száradó göncökkel, ablaktalan vályogviskókkal és árokparton legelésző gebékkal. A kunyhók be-beomló tetején nád vagy foghíjas cserép, esetleg mindkettő, a jobb védetség ábrándjaként. Az út keményre taposott, lószaros sárga föld. Mindez olyan zártan és elszigetelten, mintha valahol a pucér rónaság közepén lenne, mindentől távol. Pedig a